

УДК 316:472:351.74

Н. В. Бобро

**СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК СОЦІОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ:
СУТНІСТЬ, КОНЦЕПЦІЯ ВИНИКНЕННЯ**

Проведено теоретико-методологічний аналіз поняття «соціальний капітал» як однієї з найважливіших категорій суспільствознавства. Зосереджено увагу на різноманітних тлумаченнях поняття «соціальний капітал», а також виокремлено їх спільні домінанти.

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, соціальні мережі, ресурси, соціальні зв'язки.

© Бобро Н. В., 2014

Феномен соціального капіталу перетворився за останні сорок років у найбільш досліджуваний феномен. Це пов'язано як з тим впливом, який соціальний капітал має не тільки на окрему людину, але і на групу, суспільство в цілому, так і зі складністю об'єкта дослідження, його неоднозначністю. У науковій літературі йде гостра суперечка про визнання негативних ефектів соціального капіталу, його різноманітні форми, структуру, чинники виникнення і розвитку, але практично всі дослідники погоджуються з тим, що соціальний капітал не міф, і він відіграє величезну роль не тільки в розвитку суспільства, але й особистості. За цих умов освоєння теоретичного багажу та понятійного апарату теорії соціального капіталу, а також конструювання вітчизняної дослідницької традиції зазначеної проблеми стає першочерговим завданням для українських соціологів.

Метою статті є аналіз основних теоретичних підходів до вивчення феномена соціального капіталу, що дозволить визначити рівні його формування і напрямки функціонування у суспільстві та виокремити їх спільні домінанти.

Аналіз останніх публікацій та досліджень свідчить, що у російській та українській соціології до теперішнього часу було представлено порівняно невелику кількість публікацій, присвячених аналізу ролі соціального капіталу у соціальних практиках. Серед учених, які працюють над проблемою соціального капіталу, можна назвати: А. Бову, О. Демківа, А. Колодія, В. Степаненка, Т. Ворожейкіну, І. Дискіна, Н. Лебедєву, В. Радаєва, Л. Стрельникову, О. Татарка, Н. Тихонову, П. Шихирєва та інших авторів. Враховуючи, що теоретичні засади, а також базові теорії соціального капіталу було закладено у західній соціології, звернемося саме до їх аналізу.

Теоретичними засадами дослідження соціального капіталу є соціально-економічні та соціологічні теорії [1; 2]. Серед перших можна назвати концепції, розроблені класичною політичною економією, зокрема теорію економічної думки, представниками якої є А. Сміт, Д. Рікардо та інші. Для А. Сміта економіка у повному розумінні є гуманітарною, або морально-етичною наукою, яка вивчає передусім взаємини між людьми [3]. Ці традиції були продовжені й розвинені, зокрема, К. Марксом у його критичній концепції відчуження як певної інтегральної характеристики соціально-економічного та соціокультурного суспільного буття, пов'язаної з розвитком товарно-ринкових відносин [4]. Отже, вчені створили підґрунтя для дослідження феномена «соціальний капітал», проте концептуально завершеного вигляду цим дослідженням не надали.

Вагоме значення для розкриття змісту соціального капіталу мають ідеї А. де Токвіля, який у праці «Демократія в Америці» ґрунтовно проаналізував громадянське суспільство Америки і дійшов висновку, що американці самовдоволено показують, як

основна турбота про самих себе постійно підштовхує їх до допомоги один одному і вимушує їх добровільно жертвувати частину свого часу і власності в ім'я благополуччя Штатів [5].

Надалі ідея соціального капіталу представлена соціологічними теоріями соціальної системи, в яких структура системи розглядається як джерело принципово нових, емерджентних властивостей системи взаємодії. Так, Е. Дюркгайм розглядав суспільство як таке, що складається з соціальних фактів або соціальних структур, які виконують для суспільства ряд функцій. Групове життя, за Е. Дюркгаймом, є протидією аномії та самознищенню, зокрема самогубству [6]. М. Вебер у своїй теорії соціальної дії визначав соціальну дію як таку, що «має певний суб'єктивний смисл, який співвідноситься із діями інших осіб або орієнтований на них» [7, с. 55].

Як ще одне джерело концепції соціального капіталу може розглядатись традиція мережевого аналізу соціальної взаємодії, що представлена дослідженнями ринку, ієрархій та обміну (М. Грановеттер, Х. Уайт).

Початок новітнього суспільно-теоретичного дискурсу про соціальний капітал та новий імпульс академічних та суспільно-політичних дискусій навколо нього пов'язані із дослідженнями американського теоретика державного управління та соціолога Р. Патнема. Він активно використовував на початку 1990-х років поняття соціального капіталу, коли досліджував реформування управління в Італії. Його аналіз показав, що стан міських громад визначально впливає на реформування, а отже, і на економічний розвиток країни. Згідно з отриманими науковцем результатами у випадку, коли у місцевій громаді переважають горизонтальні зв'язки взаємодії, то вони стають джерелом довіри між людьми, зміцнюють відчуття громадськості. Таким чином, Р. Патнем успішно популяризував концепцію соціального капіталу у науковому та громадському дискурсах, спровокувавши широкі дебати про занепад соціального капіталу в США.

Треба зазначити, що поняття «соціальний капітал» стало популярним не лише в академічних колах та виданнях. Проблематика якісних показників суспільної життєдіяльності із середини 1990-х років активно обговорюється в спеціалізованих суспільно-політичних та популярних сучасних виданнях як країн Заходу, особливо в США, так і у вітчизняних.

Багатозначність поняття дає змогу науковцям різних напрямків не лише знаходити свої аспекти та підходи до широкої проблематики соціального капіталу, а й виявляти перетини між цими підходами. Так, економісти, що традиційно зосереджені на вивченні ринкових механізмів, політологи, яких цікавить державний устрій та політичний процес, та соціологи, увага котрих прикута до дослідження соціальних груп та відносин у суспільстві, наприкінці

1990-х років почали активніше взаємодіяти стосовно проблематики соціального капіталу. Як зазначають деякі аналітики, соціальний капітал виконує роль «зорганізовувальної концепції» в соціальних науках, адже «важко знайти інший термін, який би так швидко увійшов до спільного словника суспільного дискурсу, як ідея соціального капіталу» [8, с. 79]. Отже, багатозначний термін позначає різні поняття для фахівців різних галузей, проте спільним залишається «спокуса» для всіх фахівців концепції соціального капіталу використовувати її стосовно будь-якої неформальної громадської участі. У цьому сенсі розуміння того, що позначає і чим є соціальний капітал як поняття, котре важко піддається традиційним процедурам формалізації, часто досягається на підставі принципу відсутності його ознак на тлі негативних характеристик суспільної життєдіяльності. Дослідники з цього приводу зазначають: «...Коли ми часто чуємо вислови про те, що в якомусь суспільстві виявляється масова асоціальна поведінка в таких її формах, як безвідповідальність, зрадництво, хабарництво чи корупція, це трапляється тому, що громадяни недостатньо дбають про накопичення соціального капіталу» [9, с. 165]. Отже, соціальний капітал асоціюється з такими ознаками, як «здорова», «ідеальна» солідарність, як довіра та соціальна підтримка між членами суспільства.

У контексті нашого аналізу ми зосередимо увагу на різноманітних тлумаченнях поняття «соціальний капітал», а також на подальших теоретичних дебатах навколо теми в руслі суспільної парадигми, окресленої американським дослідником Р. Патнемом.

Поняття соціального капіталу є одним із центральних теоретичних положень у його відповідях на питання, чому громадянське життя в одних регіонах Італії є активним, а уряди більш ефективними та відповідальними, тоді як в інших регіонах процвітає корупція, громадські негативні традиції є розвиненими, а діяльність місцевих владних інституцій – неефективною. На думку Р. Патнема, причини цього становища полягають у регіональних відмінностях щодо акумуляції потенціалу та проявів такого феномена, як соціальний капітал. Простеживши теоретичну логіку американського дослідника, можна відзначити, що соціальний капітал є певною інтегральною соціальною характеристикою. Вона охоплює рівень розвитку громадянської співпраці та здатності громадян до об'єднань, а також норми та цінності суспільних відносин, передусім такі, як взаємність і довіра. В невеличкому есе «Спільнота, що процвітає» [10] автор зазначає: «За аналогією з поняттями фізичного та людського капіталу – засобів та навичок, що поліпшують індивідуальну виробничу продуктивність – соціальний капітал реалізує соціальний зв'язок, довіру та норми. Останні сприяють співпраці для взаємної користі» [10, р. 6]. Отже, за Р. Патнемом, формами соціального капіталу є соціальні норми, інституціоналізовані у

зразках соціальної практики довіри та людських взаємин, які він називає «горизонтальними» зв'язками співпраці, відмінними від «вертикальних» суспільних відносин ієрархії, підпорядкування та залежності.

Для П. Бурдье соціальний капітал є одним із типів капіталів позаекономічної природи, які він розглядає у своїх дослідженнях символічної влади та панування соціального виробництва в науці, культурі та освіті, а також у студіях, присвячених відтворенню соціокультурних відмінностей, соціальних статусів та стратифікацій. П. Бурдье визначає соціальний капітал як «сукупність існуючих або потенційних ресурсів, які пов'язані з наявністю усталеної мережі більш-менш інституціоналізованих відносин взаємного знайомства та визнання, або іншими словами, членства в групі» [11, с. 63]. Однак, згідно з П. Бурдье, соціальний капітал є дещо більшим, аніж просто мережа групових зв'язків. Його природа передбачає трансформацію сталих відносин, як-то: сусідство, стосунки у колективі колег та навіть родинні зв'язки у такі, що передбачають тривалі суб'єктивно-емоційні зобов'язання (відчуття вдячності, поваги, дружби тощо), тобто це зв'язки особливої природи – позитивно емоційні та побудовані на довірі. П. Бурдье звертає особливу увагу на такий важливий елемент соціального капіталу, як довіра. Ця тема є однією із центральних у соціологічних тлумаченнях цієї концепції та загалом у класичній соціологічній теорії. Як зазначає французький соціолог, «користуючись довірою та накопиченим ними капіталом зв'язків, люди, здатні, як то кажуть, «прийшовши з пустими руками, унести з собою увесь ринок, маючи замість грошей своє обличчя, ім'я та честь», і навіть «ручатися (в смислі «розпочинати справу»), незалежно від того, чи є в них гроші, чи немає» [11, с. 64]. У своїх дослідженнях П. Бурдье показує також взаємозв'язок та «конвертованість» різних типів капіталів у суспільстві, наприклад, матеріального – у символічний, і навпаки [11, с. 69].

У Дж. Коулмена соціальний капітал розглядається як потенціал взаємної довіри і взаємодопомоги, що використовується в повсякденному житті й в екстраординарних ситуаціях, як своєрідний ресурс дії, один із способів залучення елемента соціальної структури в теоретичну парадигму раціональної дії. Вчений доходить висновку, що соціальний капітал – це «ресурси соціальних відносин і мереж відносин, які полегшують дії індивідів завдяки формуванню (взаємної. – Тут і далі за цитатою в дужках – Н. Б.) довіри, визначенню (взаємних) обов'язків та очікувань, формулюванню й запровадженню (соціальних) норм, створенню асоціацій тощо» [12, р. 101]. Довіра і взаємодопомога цілеспрямовано формуються в міжособистісних відносинах і виражаються в таких формах соціального капіталу, як зобов'язання та очікування, інформаційні канали, а також соціальні норми. Дж. Коулмен застосував концепцію соціального

капіталу у своєму аналізі причин поганих показників шкільної успішності та передчасного залишення школи деякими підлітками. Причиною цих явищ, на думку дослідника, є дефіцит соціального капіталу родинного кола та соціального середовища цих учнів [13].

Згідно з Р. Патнемом [10, р. 5], соціальний капітал утворюється з активних взаємозв'язків між людьми, у межах яких довіра та спільні цінності пов'язують членів мереж та спільнот і вможливають та спрощують спільну дію. Соціальні мережі є, згідно з цією теорією, кістяком, структурним (а отже, сталим, вихідним) елементом відтворення соціального капіталу. Завдяки нормам, цінностям, довірі, підтримуваним соціальними мережами, у суспільстві утверджуються певні зразки взаємодії, важливе місце серед яких посідає специфічний тип соціальної участі. Мережі соціальної активності, включно з групами інтересів, сприяють трансформації міжособистісної довіри у довіру до соціальних інститутів. Таким чином, соціальний капітал уможливає ефективне функціонування цих інститутів.

На думку Р. Патнема, основним різновидом соціальних мереж, які сприяють примноженню соціального капіталу, є так званий третій сектор. Дослідник ставить у пряму залежність обсяг соціального капіталу і масштаби діяльності громадських організацій. Він визначає обсяг соціального капіталу через два показники: індекс довіри та членство в громадських організаціях [10].

Слід зазначити, що Р. Патнем у своїй інтерпретації соціального капіталу багато в чому опирається саме на Дж. Коулмена, проте не у всьому з ним погоджується. Так, на думку Дж. Коулмена [13], будь-яка соціальна мережа або організація є носієм соціального капіталу, якщо супутні їй норми й потоки інформації можуть бути використані її членами для одержання особистих або групових благ. Р. Патнем [10, р. 4] же вважає, що соціальний капітал міститься лише в мережах цивільних зобов'язань, які мають переважно горизонтальний характер і сприяють подоланню соціальних бар'єрів. Таким чином, у порівнянні із Дж. Коулменом Р. Патнем не тільки змінює основний рівень аналізу, переходячи від індивідів і груп до суспільства в цілому, але й різко звужує коло цілей, для досягнення яких, на його думку, необхідний соціальний капітал, що особливо помітно в його аналізі соціальних мереж.

Ймовірно, саме така еволюція досліджень соціального капіталу та наукового інтересу до них спричинила характерний сучасності перекис у дослідженні тих проявів соціального капіталу, що пов'язані з існуванням широких відкритих суспільних громад, в тому числі цілих націй. Такий макросоціологічний погляд на феномен соціального капіталу сьогодні переважає у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників соціального капіталу. Так, С. Сивуха під соціальним капіталом розуміє кількість та якість (різноманітність) соціальних зв'язків індивіда, які можуть бути використані для отримання економічних, соціальних та психологічних вигід (благ) [14]; А. Бова

визначає соціальний капітал як своєрідний ресурс, який дозволяє людині (завдяки залученню до соціальних зв'язків) одержувати певні переваги та нові можливості для реалізації своїх шансів. Він виділяє формальний та неформальний капітали і зазначає, що роль неформального соціального капіталу для суспільства в цілому або для соціальних груп не завжди можна однозначно оцінювати як позитивну або негативну. Наприклад, у суспільстві, що трансформується, «блат» може виступати як один із ресурсів підтримки соціального статусу й поліпшення особистого добробуту [15]; для О. Татарка соціальний капітал – це соціально-психологічний (взаємовідносини) ресурс, здатний приносити дохід і благополуччя (матеріальне, психологічне) людям [16, с. 495]. Вчений стверджує, що високий соціальний капітал суспільства не тільки сприяє процвітанням і підвищенню добробуту нації, але й робить її представників більш гармонійними, щасливими та соціально відповідальними [17, с. 181]; Ю. Савко зазначає, що соціальний капітал в узагальненій формі можна визначити як такий, що за своєю суттю охоплює сукупність недержавних і некомерційних суб'єктів соціального життя, мережу їхніх взаємозв'язків, цінності та норм, які вони використовують, а також різні види діяльності, які виконують з власної ініціативи в рамках сформованої мережі зв'язків з дотриманням усталеної системи цінностей і норм [18]. В. Єлагін пише, що соціальний капітал – це складова національного капіталу суспільства, інтегрований показник результату колективної дії окремих людей і соціальних груп, які внаслідок синергетичного ефекту взаємодії складних біосоціальних систем отримують певні соціально-економічні результати [19]. При цьому під результатами розуміється насамперед позитивний економічний та соціальний ефект для всього суспільства.

Привернемо увагу до ґрунтовних розробок О. Демківа, який аргументує необхідність дослідження соціального капіталу на трьох рівнях суспільної організації. Залежно від того, що розуміється під соціальним капіталом – колективне чи індивідуальне благо – він виділяє такі його три стани: індивідуальний соціальний капітал (або, як О. Демків його називає, «мережевий капітал») – «механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок прямого чи опосередкованого знайомства між ними; груповий соціальний капітал мезорівня – це й механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок їх приналежності до однієї соціальної спільноти; груповий соціальний капітал макrorівня – це й механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок їх приналежності до одного суспільства» [20, с. 11–12]. У концепції О. Демківа акцент робиться на соціальній мережі як такій складовій соціального капіталу, без якої останній є неможливим і яка є вирішальною у визначенні і вимірюванні останнього. Тобто передбачається, що саме за допомогою методології мережевої соціології можна дослідити соціальний капітал.

Ще одним науковцем, чий внесок у теорію соціального капіталу важко переоцінити, є Н. Тихонова, яка зазначає, що включеність до певних соціальних мереж ще не є гарантом того, що людина зможе використати їх ресурси. Крім того, соціальний ресурс не завжди є соціальним капіталом, до якого люди можуть звертатись у разі необхідності та використовувати його в найбільш ефективній формі, яка буде забезпечувати зростання сукупного капіталу. На її думку, «ресурс соціальних мереж», або «соціальний ресурс», і «соціальний капітал» – різні за своєю соціально-економічною сутністю явища. Ресурс мереж можна вважати капіталом лише в тому випадку, якщо можна встановити чіткий зв'язок між наявністю цього ресурсу та зростанням інших видів капіталу [21].

Більш того, у своїй статті «Соціальний капітал організації: методологія дослідження» І. Мачерінскене, Р. Мінкуте-Генріксон та Ж. Сіманавічене стверджують, що соціальний капітал не можна ототожнювати із соціальними структурами або ресурсами, якими можуть користуватися члени цих структур. Соціальні структури – «це основа, завдяки якій може формуватися соціальний капітал. Однак, якщо індивіди не можуть використати існуючі в них зв'язки для одержання певної користі, самі по собі соціальні структури соціального капіталу не створюють» [22, с. 31].

Ресурси, які досягаються завдяки соціальним структурам, також не можуть бути соціальним капіталом, оскільки це одержувана завдяки соціальному капіталу користь або засоби одержання певної користі. Загальні норми поведінки або інституції, що обумовлюють соціальну взаємодію, набувають сенсу тільки в тому випадку, якщо є доцільними, тобто надають користь індивідові або організації. На думку авторів, «соціальний капітал – це свідоме використання індивіда, організації, соціальної групи або всього суспільства соціальних мереж, які завдяки довірі, загальним нормам і правилам стають засобами досягнення мети» [22, с. 33].

Російський дослідник В. Радаєв відзначає, що концепції соціального капіталу можна класифікувати залежно від того, яку складову соціального капіталу вони описують – структурну чи інституціональну [23].

Структурний аспект соціального капіталу розкривається через поняття соціальних мереж, що є основою всякого соціального капіталу, до того ж тут працює традиція мережевого підходу, що використовується для дослідження самого широкого кола об'єктів у соціальних науках. Інституціональний аспект соціального капіталу лежить в області проблематики довіри, причому довіра розуміється як виконання зобов'язань без застосування санкцій.

Таким чином, з погляду структурного підходу соціальний капітал виступає як сукупність мережних контактів; з погляду інституціонального підходу соціальний капітал являє собою накопичену довіру й вимірюється кількістю накопичених зобов'язань. Представником

структурного підходу є Р. Роуз. Інституційний аспект соціального капіталу відзначають Р. Патнем Е. Лессер, Ф. Фукуяма.

Такі вчені, як Л. Поліщук і Р. Меняшев, пояснюючи різницю у механізмах дії двох різних видів соціального капіталу, пишуть, що протиставлення відкритого та закритого соціального капіталу частково нагадує розмежування між суспільно-продуктивною та суспільно-непродуктивною діяльністю: обидва види діяльності здатні принести індивідуальну вигоду, але в першому випадку виникає ще й суспільний вииграш, а в другому успіх досягається за рахунок чистого перерозподілу уже створених благ на користь членів групи [24, с. 53–54]. А це означає, що від того, які саме групи набули поширення в тому чи іншому суспільстві, і залежатиме результативний вектор дії його соціального капіталу.

Отже, на сучасному етапі дослідження природи й функцій соціального капіталу спостерігається зближення поглядів представників економічного й соціологічного підходів, що особливо помітно на рівні емпіричних досліджень й у меншому ступені – в області розробки теорії, тоді як саме узгодження різних підходів до феномена соціального капіталу робить можливим проведення міждисциплінарних досліджень у цій сфері.

Таким чином, проаналізувавши базові теоретичні підходи до визначення поняття соціального капіталу, ми дійшли **висновку**, що він нерозривно пов'язаний із мережами соціальних відносин. Він не може існувати поза цими мережами (тобто наявність соціального капіталу в окремої людини можлива тільки завдяки її приналежності до певних соціальних груп). У свою чергу, соціальний капітал окремої групи або суспільства зникне, як тільки група перестане існувати. Причому коли людина вийде з групи, вона втрачить доступ до соціального капіталу цієї групи, хоча соціальним капіталом взагалі вона володіти буде, оскільки залишиться членом інших груп. Отже, щоб залишитися продуктивним, соціальний капітал вимагає постійної «підтримки»: соціальні зв'язки слабшають, якщо індивіди перестають підтримувати регулярні контакти.

По-друге, у структурі соціального капіталу виділяють компоненти, що виступають необхідними елементами конституювання цієї структурно-реляційної системи. Основними компонентами соціального капіталу є соціальні зв'язки (соціальні мережі), норми, правила, санкції, переконання та довіра. Елементи соціального капіталу пов'язані між собою і залежать від форми й рівня соціального капіталу. Виділяють три рівні соціального капіталу – мікро- (індивід), мезо- (організація або співтовариство) та макрорівні (суспільство). Залежно від рівня соціальний капітал використовують як індивідуальне, колективне або ж суспільне благо.

На завершення нашої розвідки хотілося б відмітити, що узагальнений досвід соціальних практик щодо визначення поняття

соціального капіталу допоможе створенню соціальних технологій та реалізації соціоінженерної функції, що притаманна сучасній соціологічній науці.

Список використаних джерел: 1. Бусова Н. Культурные корни социального капитала / Н. Бусова // Социологические исследования. – 1999. – № 8. – С. 144–148. 2. Гугнін Е. Феномен социального капитала / Е. Гугнін, В. Чепак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 49–57. 3. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 477 с. 4. Маркс К. Избранные сочинения : в 9 т. / Карл Маркс, Фридрих Энгельс ; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – М. : Политиздат. – Т. 7. Капитал. Критика политической экономии : в 4 кн. Кн. 1 / Карл Маркс. – 1987. – 811 с. 5. Токвиль А. Демократия в Америке / Алексис де Токвиль. – М. : Прогресс, 1992. – 554 с. 6. Дюркгейм Э. Социология. Её предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм. – М. : Прогресс, 1992. – 554 с. 7. Рущенко І. П. Загальна соціологія : підручник / І. П. Рущенко. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 524 с. 8. Патнэм Р. Процветающая ко-мьюнити, социальный капитал и общественная жизнь / Р. Патнэм // Мировая экономика и международные отношения. – 1995. – № 4. – С. 77–86. 9. Social Capital. A Multifaceted Perspective / ed. By P. Dasgupta, I. Serageldin. – Washington, 2000. – P. 147–171. 10. Putnam R. The Prosperous Community. Social Capital and Public Life / Robert D. Putnam // The American Prospect. – 1993. – Vol. 4, № 13. – P. 1–8. 11. Бурдьє П. Формы капитала / П. Бурдьє ; [пер. с англ. М. С. Добряковой ; науч. ред. В. В. Радаев] // Экономическая социология. – Т. 6, № 3. – 2005. – С. 60–74 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ecsoc.msses.ru/data/670/586/1234/ecsoc_t3_n5.pdf. 12. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital / James S. Coleman // American Journal of Sociology. – Vol. 94. – 1988. – P. 95–120. 13. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман ; [пер. с англ. И. Дискин] // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 121–139. 14. Сивуха С. Гендерное измерение социального капитала / Сивуха С. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://un.by/pdf/statistics/8/text1.doc>. 15. Бова А. Проблемы управления социальным капиталом / А. Бова // Персонал. – 2003. – № 3. – С. 58–61. 16. Татарко А. Н. Социальный капитал как объект психологического исследования [Электронный ресурс] / А. Н. Татарко. – М. : Макс-Пресс, 2011. – Режим доступа: http://www.civisbook.ru/files/File/Tatarko_monogr.pdf. 17. Татарко А. Н. Экономические установки и социальный капитал: кросс-культурное исследование / А. Н. Татарко // Альманах современной науки и образования. – 2010. – № 10. – С. 175–186. 18. Савко Ю. Громадянське суспільство, соціальний капітал і політична участь [Електронний ресурс] / Ю. Савко // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – Вип. 4. – 2002. – Режим доступа: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk4/Politologija/Savko.htm>. 19. Єлагін В. П. Про сутність поняття «соціальний капітал» та його роль у процесі розбудови соціальної держави [Електронний ресурс] / В. П. Єлагін // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1 (39). – Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/1/05.pdf>. 20. Демків О. Мережева структура соціального капіталу : автореф. дис. ... канд. соціол. наук :

22.00.03 / Демків Олег Богданович. – Київ, 2006. – 16 с. **21.** Тихонова Н. Е. Социальный капитал как фактор неравенства / Н. Е. Тихонова // *Общественные науки и современность*. – 2004. – № 4. – С. 24–35. **22.** Мачеринскене И. Социальный капитал организации: методология исследования / И. Мачеринскене, Р. Минкуте-Генриксон, Ж. Симанавичене // *Социологические исследования*. – 2006. – № 3. – С. 29–38. **23.** Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // *Общественные науки и современность*. – 2003. – № 2. – С. 6–16. **24.** Полищук Л. Экономическое значение социального капитала / Л. Полищук, Р. Меняшев // *Вопросы экономики*. – 2011. – № 12. – С. 46–65.

Надійшла до редакції 20.06.2014

Бобро Н. В. Социальный капитал как социологическая категория: сущность, концепция возникновения

Осуществлён теоретико-методологический анализ понятия «социальный капитал» как одной из наиболее важных категорий обществоведения. Акцентировано внимание на различных толкованиях понятия «социальный капитал», а также выделены их общие доминанты.

Ключевые слова: социальный капитал, доверие, социальные сети, ресурсы, социальные связи.

Bobro N. V. Social assets as a sociological category: essence, concept of origin

The last decade is characterized by close attention from both theorists and practitioners of various social sciences to the issue of social asset. The theme of social asset is studied in many sociological concepts and theories that are based on the paradigms of classical sociology. This is natural, since the problem is directly related to one of the basic issues of sociology, namely it reveals the possibilities of social subject rationally make special relationship of social reality. Moreover, fundamental problems of sociology concerning the relationship of people due to the social life are related to the issues of social asset.

Nowadays there is no doubt that the analysis of social asset's essence and the mechanisms of its impact on key social processes has both theoretical and practical importance. It is because its specific mechanisms of managing social processes are developed; opportunities to influence on the character, essence and sustainability of social interaction are defined and used.

Conducted theoretical overview of social asset's interpretations made possible for the author to come to a conclusion, firstly, that it is inextricably linked to the networks of social relations and can not exist outside of these networks (i. e., the presence of social asset in the individual is possible only because of his/her membership to a particular social group). In turn, social asset of a specific group or society will disappear as soon as the group ceases to exist. And when a person comes out of the group, he/she will lose access to the social asset of this group, although he/she will have social asset in general, as he/she will be a member of other groups. Hence, social asset requires constant «support» in order to stay productive: social relations weaken, if individuals cease to maintain regular contacts.

Secondly, components that are necessary elements of constituting this structural and relational system are singled out in the structure of social asset. The main components of social asset are social relations (social networks), rules, regulations, sanctions, belief and trust. Elements of social asset are interrelated and depend on the form and level of the social asset. There are three levels of the social asset. They are: the micro- (individual), meso- (organization or community) and macro levels (society). Depending on the level, the social asset may have individual, collective or public benefit with the help of the effects of its usage.

Third, social asset involves the deliberate use of social networks by individuals, social groups or society in the whole to achieve certain goals.

Fourth, it is possible to enlarge any other kind of asset through social relations like: human, cultural, financial, status. Knowledge, experience, skills, business and physical qualities, money, «pass» to certain social groups, social approval, respect and benefits are the resources that may be obtained. This means that considering the ultimate significance it is the social capital that is the most influential factor in different social processes.

Keywords: social asset, trust, social networks, resources, social relations.

